Шыфр:_______________________ Зацвярджаю

Колькасць балаў:_______________ Намеснік старшыні арганізацыйнага камітэта намеснік Міністра адукацыі

Месца:______________________ _______________Р.С. Сідарэнка

«06» 03 2015 года

ЗАКЛЮЧНЫ ЭТАП XXXI РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ
ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА»
І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

Мінск, 2015 г.

9 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	**Усяго**
Балы											

Варыянт I

Заданне 1. «Пазнайце» запазычаныя словы па лексічных значэннях і даведках аб паходжанні. Упішыце словы ў табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 5.
(1 бал – за кожнае правільна запісанае слова;
0,5 бала – калі ў слове дапушчана арфаграфічная памылка)

Значэнне слова	**Даведка аб паходжанні**	**Слова-адказ**
Аздараўленчая методыка, якая дазваляе дасягнуць добрага фізічнага стану шляхам спалучэння спецыяльных фізічных практыкаванняў са збалансаваным харчаваннем.	англ. *fitness* – гатоўнасць, трываласць, натрэніраванасць	
Электрычны прыбор для прыгатавання тостаў.	англ. *toaster*	
Тэлевізійнае інтэрв`ю (тэледыскусія) з якой-небудзь вядомай асобай (палітыкам, грамадскім дзеячам, акцёрам і г.д.) або з групай такіх асоб, прысвечанае актуальнай, грамадска значнай праблеме, як правіла, у прысутнасці гледачоў у спецыяльна абсталяванай студыі.	англ. *talk show*	

1. Від спорту, які заключаецца ў катанні з адначасовым выкананнем разнастайных трукаў, стоячы на спецыяльнай ролікавай дошцы. 2. Кароткая дошка на роліках для такога катання.	англ. *skateboard*, ад *skate* – каціцца, *board* – дошка	
Папка з наборам матэрыялаў (у тым ліку фотаздымкаў), якія даюцца патэнцыяльнаму работадаўцу з мэтай прадэманстраваць свае ўменні і навыкі ў пэўнай галіне.	іт. *portfoglio* – партфель	

Заданне 2. У кожным сказе выберыце з дужак слова, якое падыходзіць па сэнсе, падкрэсліце яго.

Максімальная колькасць балаў – 5
(1 бал – за кожнае правільна падкрэсленае слова)

1. Але і ў звычайныя добрыя часы ўсе, хто прыязджае да нас, адзначаюць як адну з галоўных рыс – **(гасціннасць / гасцяванне)**… (*У. Караткевіч*).

2. Акрамя таго, Максіму даўно здавалася, што гаварун і весяльчак гэты хавае ад усіх нейкую **(асабістую / асабовую)** трагедыю (*І. Шамякін*).

3. Якую трэба мець **(адданасць / аддачу)** і сэрца сынава, каб так любіць палескі край туманны і маці бедны андарак (*П. Панчанка*).

4. Калі ўжо Мікалай Міхайлавіч сам рашыў, што трэба ехаць, то на гэта ёсць **(грунтавыя / грунтоўныя)** падставы (*І. Новікаў*).

5. «Не павінен ты **(ганьбаваць / ганьбіць)** маім хлебам-соллю, саколік, калі хочаш мець за жонку маю Зоську…» – не адступала старая (*З. Бядуля*).

Заданне 3. Многія фразеалагізмы ўзніклі на вобразнай аснове прыказак. Напрыклад, у выніку скарачэння прыказкі «*Пужаная варона куста баіцца*» ўтварыўся фразеалагізм *пужаная варона*, што мае значэнне 'залішне асцярожны чалавек, які з-за перажытых выпрабаванняў баіцца нават таго, што не пагражае яму небяспекай'.

Вызначце, якія фразеалагізмы ўтварыліся на аснове наступных прыказак:

- *Блізка локаць, ды не ўкусіш.*
- *Крывое кола на сябе бруд кідае.*
- *Старога вераб'я на мякіне не правядзеш.*

Упішыце фразеалагізмы ў табліцу ў адпаведнасці з іх значэннямі.

Максімальная колькасць балаў – 6
(2 балы – за кожны правільна вызначаны фразеалагізм).

Значэнне фразеалагізма	Фразеалагізм
'упарты чалавек, які сваімі ўчынкамі пляміць сам сябе'	

80 (асоба)	

Заданне 6. Прачытайце радкі з беларускай народнай песні «Ой, вясна ды й весенка, ды й весенка». Запішыце выдзеленыя дзеясловы ў форме 2-ой асобы множнага ліку цяперашняга часу.

Максімальная колькасць балаў – 5
(1 бал за кожнае правільна напісанае слова).

– Ой, вясна ды й весенка, ды й весенка,
Што ты нам прынеселка, прынеселка?...

Маладым малодкам – красёнцы *ткаць*,
А дзевачкам – ды й палотны *бяліць*,
Малым дзеткам з яечкамі гуляць,
Старым дзядкам – на мураўцы *сядзець*,
Маладым мужчынкам – поле *араць*,
А хлопчыкам – на пастку *гнаць*.

Неазначальная форма дзеяслова	**Форма 2-ой асобы множнага ліку**
ткаць	
бяліць	
сядзець	
араць	
гнаць	

Заданне 7. Ці ўважліва Вы чытаеце падручнік[1]?

Замест шматкроп'я ўстаўце прапушчаныя словы ці словазлучэнні, сфармуляваўшы праяўленне залежнасці паміж часткамі ў складаназлучаным сказе.

Максімальная колькасць балаў – 5.

«Састаўныя часткі складаназлучанага сказа могуць быць адносна самастойныя, раўнапраўныя, а могуць залежаць адна ад адной. Калі яны раўнапраўныя, незалежныя, іх можна памяняць месцамі, і сэнс такога сказа не змяніцца. Напрыклад: *1. Шуміць вада на грэблі пад мастом, ды сонна шэпча ссохлая трава* (М. Танк). *(Параўн.: Сонна шэпча ссохлая трава, ды шуміць вада на грэблі пад мастом.) 2. Паабапал жвірыстай дарогі калышацца леташні быльнік, і веснавая шырыня вее над неабдымным полем* (К. Чорны). (*Параўн.: Веснавая шырыня вее над неабдымным полем, і паабапал жвірыстай дарогі калышацца леташні быльнік.*)

Калі другая частка граматычна залежыць ад першай, вынікае з першай, такія

[1] Цытуецца па: *Беларуская мова : вучэб. дапам. для 9-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / Н. М. Гардзей, П. Л. Навіцкі, З. М. Тамашэвіч ; пад рад. Н. М. Гардзей. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2011. С. 36.*

ˋперажываць, шкадаваць з прычыны чагосьці няздзейсненага, непапраўна страчанагаˋ	
ˋне перахітруеш, не абдурыш, не ашукаешˋ	

Заданне 4. Вызначце, як утварыліся аўтарскія наватворы.

Максімальная колькасць балаў – 4
(0,5 бала за кожную правільна вызначаную ўтваральную аснову,
0,5 бала за кожны правільна вызначаны спосаб утварэння).

1. *Ахапісты* смялее ветравей… (Р. Барадулін).
2. Лягла імгла на паплавах… І адчыняецца вачам праглынь і вечнае перастварэнне *звышнябёсаў*… (Я. Чыквін).
3. І застылі дзве хваіны ў полі *кветкарунным* (П. Трус).
4. *Вечназялёніцца* ойчы наш край (К. Камейша).

Аўтарскі наватвор	Утваральная аснова	Спосаб словаўтварэння
Узор: *скурганіць*	*курган* (□)	*прыставачна-суфіксальны:* с-курган + і(ць)
ахапісты		
звышнябёсы		
кветкарунны		
вечназялёніцца		

Заданне 5. Прачытайце тэкст. Утварыце і запішыце колькасна-іменныя спалучэнні.

Максімальная колькасць балаў – 5
(1 бал за кожнае правільна запісанае колькасна-іменнае спалучэнне).

Беларускі мастак Аляксандр Кішчанка занесены ў Кнігу рэкордаў Гінэса як аўтар самага вялікага габелена ў свеце. Маштабнасць яго твора сапраўды ўражвае: гэта палатно 14×19 м, вагой пад 300 кг, агульная даўжыня ніткі – 806 км. Габелен ткаўся ўручную 4 (год). На ім адлюстравана больш за 80 вядомых (асоба).

Лік	Колькасна-іменнае спалучэнне
14×19 м	
300 кг	
806 км	
4 (год)	

перастаноўкі немагчымы. Залежнасць другой (ці другіх) часткі ад першай праяўляецца:

- у наяўнасці ў другой частцы (____________________)[1] і (____________________)[2], якія замяняюць асобныя словы першай часткі;
- у парадку слоў (__________________)[3] часткі адносна (____________________)[4];
- у наяўнасці (__________________ __________________)[5], які аб'ядноўвае гэтыя часткі ў адно цэлае».

Заданне 8. Вызначце, якія цвёрдыя формы вершаў выкарысталі паэты, і запішыце назвы гэтых форм у адпаведным слупку табліцы.

Максімальная колькасць балаў – 4.

Вершы	**Цвёрдая форма верша**
Час брыльянцісты, залацісты Імчыцца ў даль, як дзікі конь, А мы на ім – убор квяцісты. Час брыльянцісты, залацісты Настрой у сэрцы паліць чысты, У нашым поглядзе агонь. Час брыльянцісты, залацісты Імчыцца ў даль, як дзікі конь. *Уладзімір Дубоўка*	
Я думаў, больш не прыйдзе да мяне Каханне з цудадзейнасцямі тымі, Што юнакоў – пытальнікамі гне, А пасівелых – робіць маладымі. Каханне, думаў, вусны мне замкне, Шлях перайшоўшы з вёдрамі пустымі. Няма, напэўна, горай пакарання, Калі не свеціць над табой каханне. *Анатоль Грачанікаў*	
Бы схаваную ў кветкі мелодыю, Шукаюць настойліва пчолы, Я лаўлю гэты цуд вясёлы, Бы схаваную ў кветкі мелодыю. Я не бачу нікога наўкола, Я сам-насам сягоння з прыродаю – Бы схаваную ў кветкі мелодыю, Шукаюць настойліва пчолы. *Янка Сіпакоў*	
Як гэты свет, як і сябе, хутчэй, Прыдумаў кожны сам сваё каханне. Адчуўшы шэпту цёмнае дыханне, Бяссонніцу спакушаных вачэй.	

Страх замятаецца завеяй вей. Грахі замольвае замілаванне. Бяжыць, сябе не помнячы, спатканне, І нецярпенне цвеліць салавей. У пагасцінцы запрашаюць высі. І кожны жарсць, як у далонях жар, Нясе, не баючыся апячыся, Сябе растрачваючы без астатку. Урэшце тужыць сцюжа, чахне сквар. І можна зноў ашуквацца. Спачатку. *Рыгор Барадулін*	

Заданне 9. Устанавіце адпаведнасць паміж апісаннямі персанажаў твораў беларускіх пісьменнікаў (у першым слупку) з назвай твора і аўтарам (у другім слупку). Адказ запішыце як спалучэнне літар і лічбаў. Напрыклад: ***А2, Б1, В3***.

У трэцім слупку напішыце героя, пра якога ідзе гаворка ў першым слупку.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Апісанне персанажа	**Твор і яго аўтар**	**Пра якога героя ідзе гутарка**
А З выгляду абыякавы да ўсяго, <…> разгублена заміргаў пад акулярамі блізарукімі вачыма, няспрытна ўзняўся з долу і, заікаючыся ад хвалявання, хутка-хутка загаварыў. <…> На момант старшыне чамусьці стала шкада таго вучонага, разумнага чалавека, непрызвычаенага да нягод ваеннага жыцця, слабага і кволага.	**1** "Паром на бурнай рацэ" Уладзіміра Караткевіча	
Б Яго нахабныя і страшныя вочы гарэлі вясёлым шаленствам. <…> Чалавек, які сядзіць насупроць <…>, – страшны, вельмі небяспечны чалавек, драпежнік, у якога, пэўна, зусім няма ў душы месца для так званых пакут сумлення…	**2** "Дзяльба кабанчыка" Віктара Карамазава	
В <…> Руку падаў і больш – ані знаку, што рады сустрэчы з домам, з маці. Але гэта адно – першая	**3** "Жураўліны крык" Васіля Быкава	

хвіліна. Потым як глянуў маці ў вочы, <...> сэрца скранулася: сунуўся халодным носам у матчын твар, пацалаваў у шчаку. Ад непрывычкі засаромеўся сваіх раптоўных пачуццяў – адхінуўся, апусціў вочы, быццам не ведаў,як апраўдацца.		

ЛІТАРНА-ЛІЧБАВАЯ АДПАВЕДНАСЦЬ: ______________________________

Заданне 10. Прачытайце верш Петруся Броўкі "Прыходзь, прыходзь жа раніцой…" і запоўніце табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Прыходзь, прыходзь жа раніцой,
Як толькі дзень займаецца.
Пабачыш ты, мая любоў,
Як сонца разгараецца.
Прыходзь, прыходзь жа поўным днём,
Сваё мне шчасце дорачы,
Пабачыш ты, мая любоў, –
Аж сэрцу ў грудзях горача.
Прыходзь жа позна і ў заход,
Як сонейка закоціцца.
Пабачыш ты, мая любоў,
Што ажно плакаць хочацца.

1. Які памер верша ў першай страфе?	
2. Які тып рыфмоўкі выкарыстаў паэт у першай страфе?	
3. Да якой разнавіднасці лірыкі можна аднесці гэты твор?	
4. Сфармулюйце адным словам тэму верша?	
5. Якая рытарычная фігура выкарыстана паэтам у трэцім радку кожнай страфы?	

8800